

Dr. Varga Gyula

Nő és férfi

I.

Mielőtt a tanulmány taglalásába belekezdnék, néhány előzetes észrevételt szeretnék tenni. A két szerzőnek a nőkkel kapcsolatos frazeológija korántsem a mai nyelvhasználatot tükrözi, hiszen a XIX. században éltek, amikor a nőkkel kapcsolatos felfogás egészen más volt. Az emancipáció még egyáltalán nem érezte (jogilag és politikailag) a hatását, a nők alávetett szerepe egyfelől általános közvélemény formájában jelent meg, másfelől tudományos tényként kezelték. Ennek egyáltalán nem mond ellent az, hogy az 1800-as években is (vagy a korábbi századokban) voltak olyan nők, akik nagy hatást gyakoroltak környezetükre és – elsősorban a művészetek terén – sikeresek lehettek. Ezek a nők azonban mindannyian kivételes környezetben éltek és alkottak, korántsem tükrözték a nők valóságos szerepét az újkori társadalmakban. Másfelől a XIX. század végén felbukkanó szüfrazsett mozgalmak, mondhatni, sokkot okoztak a nyugati társadalomban, így a tudományok területén is, szinte mindenki szükségét érezte annak, hogy hozzászóljon a nő-kérdéshez (Möbius például bizonyítani igyekezett, hogy a nők butábbak a férfiaknál, Lombroso pedig azt állította, hogy a nőknek gyengébben a perceptuális képességeik, mint a férfiaké, természetükből fakadóan hajlamosak a hazudozásra, a prostituáltaknak pedig nincsenek anyai érzéseik. (Chandak Sengoopta: The unknown Weininger, Cambridge University Press, 1996. 463.o.)

Emiatt fordulhat elő az is, hogy a szerzők szóhasználata a nőkkel kapcsolatban a modern kor emberének, aki már egy emancipált társadalomban nőtt fel, sértőnek, olykor durvának, és hímsovinizstának tűnhetnek. Az is ezzel magyarázható, hogy a nőkkel kapcsolatos általános sztereotípiák is nagy számmal vannak jelen szövegeikben, teljesen megalapozatlanul és abszolút nem tudományos megközelítésben. Mindemellett a szerzők saját, a nőkkel kapcsolatos tapasztalataikat is beleszővik a műveikbe, ami így az általános megítélésen túl egy erősen szubjektív megközelítésre adhat okot.

II.

Ami a nőkkel kapcsolatos tapasztalatokat illeti, úgy gondolom, elmondható, hogy mind a kettőjüknek a kapcsolatok árnyékos oldal jutott.

Arthur Schopenhauer gazdag családba született 1788-ban Danzig városában. Apja igen jómódú kereskedőnek számított, egyike volt az egykori Hanza-városok leggazdagabb és legnagyobb kapcsolatokkal rendelkező üzletembereinek. Későn szánta el magát a nősülésre, de vagyona és befolyása igen kívánatos férjjelöltnek tette alkalmassá. Így esett a választása az egyik környékbeli földbirtokos lányára, aki jóval fiatalabb volt nála és „természetesen” elsősorban a vagyona miatt ment hozzá, illetve a szülők akaratának engedelmessé lett belőle ifjú ara. A férj rajongott a feleségéért, aki nemcsak szép volt, hanem művelt és okos nő is. Hogy a kedvében járjon, házukat, amely egy város melletti kastély volt, valóságos tündérkertté változtatta. Minden szépség, amit csak a kései rokokó és a korai romantika meg tudott alkotni, jelen volt a birtokon. A kertben lévő tavacsán hatyúk

úszkáltak, a pázsiton báránycsok húztak kocsiakat és a kertész gondos munkájának köszönhetően rengeteg virág nyílt tavasztól ősziig. Ebbe a környezetbe érkezett meg Arthur Schopenhauer. Édesapja mindenáron kereskedőt akart belőle nevelni, hogy átvehesse a család vagyonát, ő azonban anyjától örökölt hajlamai miatt inkább a tudomány és a művészetek felé húzott. Neveltetése és oktatása mintaszzerű volt, 12 éves korában egy évet töltött apja kereskedelmi partnerének családjánál Franciaországban, később pedig megtanult angolul, olaszul, spanyolul valamint a klasszikus nyelveket is ismerte. 17 éves korában apja válaszút elé állította: vagy átveszi a céget, vagy egyetemre megy tanulni. A kereskedelmi pálya mellett azonban egy kecsegtető jutalom is megígértetett, tudniillik ez esetben egy évig utazgathatott kedvére egész Európában. A művészetekért rajongó fiatalember természetesen ezt választotta, azonban mégsem lett kereskedő belőle. Visszaérkezése után nem sokkal ugyanis apja tisztázatlan körülmények között elhunyt, pontosabban a csatornából halászták ki, nagy valószínűséggel öngyilkos lett, (amit az is megerősít, hogy Schopenhauer nagyanyja is megőrült idős korában) „melankóliából” – ami a kor nyelvén a súlyos depressziót jelentette – kifolyólag. Egyébiránt idősebb korában a filozófia is paranoiás tüneteket mutatott (pl. állandóan töltött pisztolyt tartott a fiókájában, a nyakára sohasem tehetta a borbély a borotvát, stb.). Az örökség kézhezvétele után Schopenhauer egyetemre ment tanulni, míg anyja Johanna lányával együtt Weimarba költözött és regényeket kezdett írni. Irodalmi szalont vitt, amelyben a kis köztársaság több jelentős alakja is megfordult (köztük Goethe is), a szalonban azonban igen szabad élet folyt, ami a verbális megnyilvánulások mellett a kor erkölcséhez mérten túlságosan szabadelvű életvitelt is jelentett. Schopenhauer és anyja között egyre feszültebbé vált a viszony emiatt, amely akkor szakadt meg véglegesen, amikor anyja egyszerűen lehajította őt a lépcsőn. Innentől kezdve minden kapcsolatot megszakított anyjával és nővérével életük végéig. Komolyabb női kapcsolata gyakorlatilag nem is volt, kivéve egy berlini színésznővel folytatott viszonyt, amely azonban nem annyira a lelki kapcsolatot jelentette, sokkal inkább az alkalmi szexualitást. Nem csoda hát, hogy Schopenhauer véleménye a nőkről elsősorban a családj és rövidebb kapcsolatai folytán alapozódott meg. (Will Durant: A gondolat hősei Bp. 1943.)

Otto Weininger 1880-ban született Bécsben egy bécsi aranyműves második gyermekeként. Gimnáziumba járt, saját kortársainál tanulmányi eredményein kívül kitűnt olvasottságával, elsősorban történelmi, irodalmi és filozófiai műveket sajátított el tizenévesen. Először filológus szeretett volna lenni, azonban a klasszikus nyelvek mellett tökéletesen tudott franciául, angolul és olaszul, olvasott spanyolul és norvégul is. (Gábor Andor fordítói előszava, Otto Weininger: Nem és jellem. Budapest, 1912.)

A nőkkel kapcsolatos magatartását erősen meghatározta neméppen előnyös külseje. A saját magáról kialakított véleménye szerint még a férfiak között is kifejezetten csúnyának számított, éppen ezért elgondolása szerint esé-

lye sem lehetett arra, hogy egy szép és lelkiekben gazdag nővel kapcsolja össze életét. Ugyanakkor Weininger erős szexualitással rendelkezett, amit elsősorban prostituáltakkal bonyolított le. A későbbiekben felvázolandó nemi jelleggel kapcsolatos írásának elemzéséhez kiegészítésül hozzá kell tennünk, hogy Weininger nem volt homoszexuális, nemi életét kizárólag nőkkel bonyolította le, még ha nem is sokat adott ezen a téren a minőségre. Mindebből lesűrhető, hogy Weininger nőkről alkotott képe korántsem volt idealizált, szövegeiben a saját tapasztalataira építve nyilatkozott meg.

Érdemes megjegyeznünk, hogy mindkettőjüknek boldog gyermekkor adatott meg, életük kezdeti szakaszában nem tudunk traumáról és a későbbiekben kialakult kép valamilyen előre nem jelezett feltűnéséről. Kettőjük közül talán a schopenhaueri nő kép árnyaltabb, hiszen valószínűleg már gyermekkorában észrevehette a szülei házasságának problematikus voltát, míg Weiningerrel ilyenről nem tudunk.

III.

Az előbb leírtak alapján talán azt is gondolhatnánk, hogy a két szerző, akiről írunk, egyszerűen nőgyűlölő volt, akik a férfi felsőbbrendűségét hirdették, minden gondolati beágyazottság nélkül, egyszerűen tapasztalataik alapján. Ez azonban korántsem így. Schopenhauer és Weininger is egy olyan, jól végig gondolt filozófiát alkotott, amelynek részei összefüggenek egymással, mindketten egy gondolatmenet folytán jutottak el következtetéseikhez, egy olyan rendszert alkotva, amelyben az alfa és az omega egyenes következményei egymásnak.

Arthur Schopenhauer főműve A világ mint akarat és képzet 1819-ben jelent meg először. A könyv nem aratott túlságosan nagy sikert (sőt, semmilyen sem, leginkább a berlini halaskorfák örültek neki, mert kiváló csomagolóanyagnak bizonyult). A felvilágosodás és a racionalizmus korában nem is arathatott: Schopenhauer ugyanis a világ lényegét (a Kant által megalkotott Ding an Sich-et, a „magánvaló dolgot” ugyanis az akaratban vélte felfedezni. Az „akarat” azonban nála nem az egyéni akaratot jelenti, hanem az „intelligibilis akaratot”, azaz egy örök létezőni vágyást, egyfajta mindent elárasztó, önmagát állandóan megújító energiát, amely a létezés szintjein mindig más és más alakot ölt magára: a szervesen világban az erőt, a növények szintjén az ingert (Reize), az állatvilágban az ösztönt és az embernél az akaratot. Az emberi akarat azonban nem szabad: mögötte az intelligibilis akarat rejtőzik, amely az egyéni akarat álcájában működik, noha az egyén azt gondolja, hogy az akarat szabad, valahogy úgy, mint Spinozánál az elhajított kő, amely szabadnak hiszi magát. Az akarat azonban az ember esetében párosul az értelemmel, ezért képes az ember legyőzni az egész természetet, ám kétélű fegyver. A létezők közül ugyanis egyedül az ember képes megszüntetni az akaratot, egyedül az ember képes pusztán belátás folytán legyűrni magában az örökkel való erőt. Az akaratot azért kell megszüntetni, mert egy örök hiányt és szenvedést okoz, csupa negatívumban jelenik meg. A fájdalmat érezzük és nem a fájdalom nélküliséget, a betegség-

get, és nem az egészséget, a kielégületlenséget és nem a kielégültséget. S ha pillanatnyilag teljesen rendben vagyunk, jön a sokkal rosszabb dolog: az unalom.

Schopenhauer akarátfilozófiája egyébiránt azon alapul, hogy a világ lényegét nem a külső megismerés által ismerhetjük meg, hanem a belső tapasztalat által: a közvetlen felismerése az akaratnak a bensőmben történő megértéséhez vezet a létezés alapvető lényegének feltáráshoz. Ezért nevezi Rüdiger Safranski ezt a mozzanatot létezhermeneutikának, vagyis a létezés lényegét megtapasztaló, megragadó és megértő mechanizmusnak. (R. Safranski: Schopenhauer és a filozófia tomboló évei Bp.1996. 357.o.)

Schopenhauer filozófiája alapja tehát az akarat. Az akaratköré épül minden gondolata, ez biztosítja műveinek immanenciáját. Ezzel tulajdonképpen elkészült a gyöngyör lánc, amire aztán szépen sorban fel lehet fűzni a gyöngyöket: A későbbiekben minden jelenséget az akarat vezet vissza, illetve abból vezet le, így nyilván a férfi és nő kapcsolatát is, szexualitást és párválasztást, a nő és a férfi jellegét, a szerelmet és a faj fogalmát. Ezeket a gondolatokat azonban már nem a főművében találhatjuk, hanem a kisebb filozófiai írásaiban, amelyek részben 1848 előtt, részben utána jelentek meg. Számára a hírnév akkor érkezett el, amikor 1851-ben megjelent a *Parerga und Paralipomena* című műve (Adalékok és kiegészítések). Nem véletlen az időpont: Európában véget ért a forradalmi hullám, a nagy történelmi világeszmék, így a világszabadság gondolata is bukásra ítéltetett, s az európai szellemi éltet átfordította abba a dekadenciába, amelyben az életfilozófiák fejezhették ki legjobban a kor hangulatát. Ez lehet a magyarázata annak is, hogy a *Parerga* nagy sikert aratott már megjelenés évében, s hogy ugyanilyen sikeres lett *A világ mint akarat és képzet* harmadik kiadása is. Megjelennek ezek után kisebb művei is, köztük a témánkhoz kapcsolódó *A nemi szerelem metafizikája*, vagy *A nőkről*. Ami a jellemet illeti, arról Schopenhauer már a főművében is írt, hiszen valamiképpen meg kellett magyaráznia az akarat és értelem viszonyát az emberi jelenség esetében. Kezdjük tehát ezzel a gondolatsorral.

Schopenhauer szerint az emberi személyiség (noha a személyiség szót nem használja) jellemből (Karakter) és értelemből (Intelligenz) épül fel. Az ember a jellemét az apjától, az intelligenciáját az anyjától örökli. (Némileg, persze kilóg a lóláb ebben az okfejtésben, hiszen Schopenhauer apja köztiszteletnek örvendő, becsületes férfi volt, míg anyja, a saját korában híres és sikeres író nő férje halála után a szabad szerelmet hirdette.) Ezt Schopenhauer több példával is igyekezett alátámasztani, pl. a római Iulius-Claudius dinasztia zuhlottságával, vagy éppen kedvenc zeneszerzőjével, Mozarttal, akinek az apja egy középszerű zenész volt, tehát minden kétséget kizáróan az anyjától örökölhette a zenei talentumot. Elhiszem, megmosolyogtató, de még annál inkább az, ha hozzá tesszük azt az érvelést, amit az előzőkhez fűz: „...ha pedig mégsem úgy látszana, ahogy leírtam, vegyük figyelembe, hogy mindig is voltak házasságtörő asszonyok.” Schopenhauernél nem ritkák az ilyen bornírtások, a jellem öröklődését pl. egy magyar nemesi család történetével is igyekezett bizonyítani, amelyet (valószínűsíthően) valamelyik korabeli újságból a bulvárhírek között ismerhetett meg. (Kicsit hasonlóan Herbert Spencerhez, akinek egész csapatnyi újságíró szállította az elméletéhez passzoló adatokat).

A személyiségben a jellem és az intelligencia arányát is meghatározza: a személyiség kétharmadát teszi ki a jellem, egyharmad részét pedig az intelligencia. (Valószínűleg csupán a szemléletesség kedvéért határozta meg ezeket az arányokat.) Ha azonban a „természet furcsa játéka okán”, ahogyan Kant fogalmaz, megfordul ez az arány, és az intelligencia kerül túlsúlyba a személyiségben, akkor megjelenik a zseni, akiben az akarat tényező, a jellem háttérbe szorul, és így szabad teret kap a tiszta, érdek nélküli szemlélete a világnak (megint egy kanti áthallás). A zseni képes kiszabadulni az akarat mókuskerekéből, s a világ, amely az akarat világában élők számára oly racionális és teleologikus, hirtelen értelmét veszti a szemlélő számára. Itt használja Schopenhauer a híres tözsdé-hasonlatát: akik benn vannak a tözsdé épületében, azoknak a számára minden érthető és világos, akik viszont kívül hallgatják az alkuszokat, azok csak egy értelmetlen morajt fognak hallani..

Aki meg akarja érteni a schopenhaueri elméletet a nő és a férfi kapcsolatáról, annak először is a schopenhaueri faj fogalmával kell szembeülnie. Schopenhauer ugyanis elutasította az evolúció fogalmát, vagy legalábbis azokat az elméleteket, amelyek megelőzték és megelőlegezték az evolúciót és a fajok állandó átalakulását a természetes kiválasztódás, a „struggle for life” elméletét. (Lsd. Aldana-Abramson-Baptista: Arthur Schopenhauer and the Current Conception of the Origin of Species 2019. <https://doi.org/10.1177/2158244019837467>). Schopenhauer elvetette Jean-Baptiste Lamarck elméletét a fajok kialakulásáról, ugyanis makacsul ragaszkodott ahhoz az elmélethez, hogy a természetben a fajok csupán az akarat ideái, amelyek változatlanok és állandóak, annak ellenére, hogy a saját gondolatmenetébe sokkal jobban illett volna az evolúciós elmélet, az ideákon keresztül ugyanis igen nehéz megmagyarázni a fejlettségi szinteket. Mentségére legyen mondva, a paleontológia az ő korában még eléggé gyermekcipőben járt, és igen nehezen szakadt el az ortodox kreacionizmustól.

Schopenhauer szerint a szexualitás a faj fenntartásának az eszköze. Az elsődleges cél a faj fennmaradása, az összes többi mindössze segédeszköz, büvészkedés és előjáték. Ebben a társasjátékban vesz részt a nő és a férfi. A szerelmespárok szeretkezésüket azért végzik titokban, mert tudják, hogy büntetnek el: egy utódot nem zenek, aki ugyanúgy szenvedni fog az akaratától, mint ők. Ebben a kapcsolatban a nő a rafináltabb: célja, hogy a férfi gondoskodjon róla és születendő utódaikról, ezért mindent elkövet, hogy magához láncolja a férfit, ezért vet be mindent a férfi megtartása érdekében: szépséget, szexuális vonzerőt, csábítást. A férfi fennköltebb, jóval tágabb látókörű, érti és gyakorolja a művészeteket és a filozófiát, míg a nőket - alapvetően materiális lényként - csupán a környezetük és saját testük, kinézetük érdekli. A nők a legfennköltebb tragédia előadása közben is képesek sugdolózni valamilyen pletykáról, csacsakaságról. A nőt a férfiban is az érdekli leginkább, hogy mennyire képes a férfi anyagi biztonságot nyújtani számára. Ezért nem lehet a nő művész: nem ért a festészethez, s kiváltképp gyenge a zenealkotásban. Sőt, odáig megy a filozófus, hogy kijelenti: ha elfogulatlanul tekintünk a férfi és a női testre, megállapíthatjuk, hogy a férfiak a szexbe, a női szépség alapja csupán egy-két jó helyen lévő zsírpárnában mutatkozik meg.

Ezért csúnyábbak a nők idős korukban: amíg ugyanis a férfiakban élő szellemiség az idős kor-

ban is megmutatkozik rajtuk, addig a nőkben a szellemiek hiánya csak még jobban kidomborítja vénségüket.

Mindezekben alapszik a két nem együttélése, ami okvetlenül szembenálláshoz fog vezetni, s még inkább szexualitásuk különbözősége: amíg egy férfi egy év alatt számtalan utódot képes nemzeni, addig a csak egyet, ezért akarja a férfit megtartani. A férfi számára kielégülés után csökken az érdeklődés szerelme tárgy iránt, majd lassan minden nő jobban érdekli, mint az amelyiket már birtokolt. Ebben rejlik a férfiak állhatatlansága és csapodár természete. A nő esetében éppen fordított a helyzet: a kielégülés csak fokozza a szerelmét a párja iránt. Hogy ez a helyzet ne torkolljon egy házasságban mégis tragédiába, Schopenhauer egy gyakorlatias megoldást javasol: a legjobb az lenne, ha egy nőnek egyszerre lenne több férje, hiszen így nagyobb biztonságban érezné magát, míg egy férfinak egymás után több felesége, hogy kalandozó természete kielégülést nyerjen.

A nő nem mindig egyöntetűen áll szemben a férfinemmel, ezért van az is, ha valamelyikük vét az íratlan, de jól körülírható szabályok ellen azt a nőt maguk a nők fogják kiközösíteni a nemi becsület nevében. A nő tehát Schopenhauer szemében maga az akarat megtestesülése, buzó létező vágyásával, szemben a racionális férfinemmel.

IV.

Weininger *Nem és jellem* című műve tulajdonképpen két, egymástól jól elkülöníthető részből áll. Az első részben az Ember szexuális bimorfizmusát igyekszik megmagyarázni, a másikban pedig az ebből fakadó viselkedésbeni és jellemi különbségeket írja le. Hozzá kell tennünk, hogy Weininger a saját korának tudományos szintjén állt, azt jól ismerte is, és az ebből fakadó tévedéseit ezen a szemüvegen át kell néznünk. Nagy hatást gyakorolt rá J.J. Smith Steenstrup dán biológus, aki azt tanította, hogy a nem a testben mindenütt jelen van (Otto Weininger: *Nem és Jellem* Bp.1912. 26.o). Úgy gondolta, hogy létezik egy Arrhenoplazma (hímsejtanyag) és egy Thelyplazma (nősejtanyag), amelyek azonban sohasem tiszta valójukban jelennek meg az egyedekben, hanem egy folyamatosan változó jelleggel közelíti meg a férfi és női protoplazmát, amelyek együtt alkotják az egyénre jellemző idioplazmát.

Egyszóval a sejtjeink protoplazmája a férfi és női plazma keverékéből állnak. Az, hogy valaki mennyire nőies vagy férfias, az ivarmirigyei működésétől függ. Ahogyan Schopenhauernél az akarat, úgy Weiningerénél a női és férfi plazma adja a két nem eltérő különbségeit. Weininger a XIX. századi természettudományra, így Henry Havelock Ellis eredményeire alapozott, (Henry Havelock Ellis, (1859-1939), angol orvos, a szexuál pszichológia fiziológiájának kutatója), aki a két nem szöveteit és sejtjeit vizsgálva arra a megállapításra jutott, hogy teljességgel különböznek egymástól felépítésükben. Weininger erre alapozza a karakterológiáját, mely szerint megállapítja az abszolút férfi és az abszolút női karaktert, amely az egyénben aztán mindig keverten jelenik meg. Jin-yang - a férfi és női szubsztancia a kínai filozófiából felbukkan a modern bécsi dekadens fin de siècle világában, annak érdekes szellemi sokszínűségével és feszítő problémáival ütköztetve egyfajta dekadens könnyedséggel.

A karakterológia weiningeri fogalma abból indul ki, hogy a karakter (versus jellem), meg-

határozza az egyén minden megnyilvánulását minden pillanatban. „A jellem eszerint nem olyasmi, amely az egyén gondolkodása és érzése mögött trónol, hanem valami, ami az egyén minden gondolatában és minden érzésében megnyilatkozik... Ahogy minden sejt az egész egyén tulajdonságait magában rejt, úgy az ember minden leki megmozdulása, nem csak néhány, kevés jellemvonást tartalmaz, hanem az ember egész lényét, amelyből egyik pillanatban az egyik, a másikban a másik sajátosság lép jobban előtérbe (Weininger: Nem és jellem i.m. 97.o). Ez okozza azt, hogy az emberek, ha ugyanarról beszélnek is, mindig eltérnek egymástól, mert véleményüket mindig a jellem határozza meg. Weininger ezért áll szemben kora pszichológusaival: számára a pszichológia nem az érzések világát jelenti, hanem a jellem megnyilvánulásait, amelyek számára az érzések válnak értelmetlenné. A modern pszichológia „ellaposodásának oka” a filozófia alól való emancipációja és az, hogy pusztán az érzékekkel és érzésekkel foglalkozik, semmibe véve ezáltal a jellemet.

V.

A nő és a férfi szexualitásában mutatkozik meg először a hasonlóság a jellemén kívül a schopenhaueri és a weiningeri gondolatban. Weininger szerint ugyanis a férfi szexuális lény is, a nő csak szexuális. Mindezt bizonyítja szerinte az is, hogy a férfi testének szexuálisan izgatható pontjai jóval kisebb helyen lokalizálódnak, mint a nőké, akiknek nemi érzékenysége úgymond az egész testre kiterjednek. (Weininger i.m. 107.o.). A férfi ezért tudja magát függetleníteni a szexualitásról, míg a nő maga a szexualitás. Ez az alapja a nő és a férfi gondolkodásbeli különbségeinek. Habár mindkettőnek ugyanazon lelki tartalmai vannak, a férfi képes mindebből következően nincs etikai „világos, határozott képzetekben gondolkodni” addig a nő csupán „henidekben „gondolkodik. (A henid Weininger által használt szó, amely a gondolat és az érzés közt helyezkedik el, egyfajta sejtés.)” A nőnél gondolkodni és érezni egyet jelent, el nem választható, a férfinál a kettő elválasztandó, a nőnek sok élménye van még henid alakban, amikor a férfinál a világosodás már régen megtörtént.” (Weininger i.m. 118.o.)

A nőnek, fejtegeti tovább Weininger, hiányzik az etikai és logikai képessége is, vagyis hiányzik az érzékek fölötti személyisége, tehát az abszolút nőnek nincs Énje (Weininger i.m.211.o.). Szinte szadisztikus örömmel hoz példákat a gondolkodás történetéből, akik egy véleményen voltak vele (Mohamed, Tertullianus, Euripidész – ami nyilvánvaló félreértése az euripidészi tragédiáknak-, vagy éppen Strindberg. Ebből kifolyólag Schopenhauerrel egyetértve- jelenti ki, hogy a nő sohasem lehet zseni. Még a kanti transzcendentálfilozófiát is segítségül hívja, csak azért, hogy bebizonyítsa, hogy a nőből hiányzik a fogalmi gondolkodás, ergo képtelen az ítéletre is. Azokra a nőkről kapcsolatos sztereotípiákra, amelyeket Weininger még felsorol a nőkel kapcsolatban, most nem reagálok, részint mert nem találom ezeket igaznak, részint pedig eléggé méltatlanok és színvonalatlanok, szinte nevetségesek.

A nőnek tehát nincs lelke, szelleme, jelleme, akarata, ebben saját bevallása szerint is Schopenhauer követi Weininger. Ilyenformán „az eredmény minden lélektan számára felbecsülhetetlenül fontos. Azt mondja, hogy a férfi lélektanát a nő lélektanától elkülönítve kell tárgyalni. A nővel kapcsolatban lehetséges a lelki élet tisztán tapasztalati ábrázolása, míg a férfi esetében

minden lélektanuk úgy kell az Énre irányulnia, mint az épület legfelső csúcsára.” (Weininger i.m.236.o.)

Weininger tehát minden esetben az egészet akarja megérteni, mert csak a női és férfi szubsztancia egysége által ismerhető meg egy adott individuum. Az egyszeri cselekvések mindig egy egésznek a különböző megnyilvánulásai. ezért kárhóztatja saját korának pszichológiáját is: „a filozófiátlan lélektan teljesen alkalmatlannak mutatkozott arra, hogy az ember valóságos megértését elősegítse és a jövőre való semmilyen vigasz sem kezkeskedhet arról, hogy ez valaha is sikerülni fog neki. Azt az egységet, amely végül az igazi végtelenség, a meghatározó darabkák kisebb vagy nagyobb számából akarták felépíteni. ... Minden pszichológia az egészet a részekből akarja levezetni és feltételezettnek beállítani. Minden mélyebb gondolkodás belátja, hogy a részjelenségek itt az egészből, mint ősforrásból folynak. Ekként a pszichológia tagadja a pszichét és a psziché, fogalma szerint tagad minden elméletet, amely róla szól. A psziché tagadja a pszichológiát.”

Weininger külön fejezetben szól a női nem két alaptípusáról, az anyáról és a ringyóról (Dirne). Az anya és a ringyó a női nemben olyan módon léteznek, mint a férfi és nő különbsége: ahogyan a férfi sem csak férfi, hanem mindig van benne nőiesség is, és a nő sem csak nő, úgy a nők mindig két típust hordoznak magukban, „egyszer az egyikből többet, másszor a másikból. Ezek a típusok: anya és ringyó. (Weininger i.m.248.o) Mielőtt félreértenék: Weininger a ringyó szó alatt nem csak az utcai örömlányt érti, hanem tisztességes lányokat, férjes asszonyokat, közéjük érteve olyanokat is, akik soha nem csalták meg a férjüket; a ringyó fogalma kb. azt jelenti, hogy utódnemzési szándék nélkül él ha csak fantáziájában is egy nő nemi életet egy férfival. Ezzel szemben az anya számára a legfontosabb a gyermek, akit teljesen odaadóan szeret, nem tekinti versenytársának a lányát akkor sem, ha a férfiak már azt csodálják helyette. „Az abszolút ringyó ellenben a gyermeket legfőképpen eszközül használja, hogy a férfi meghatottságára számító 'Anyá és gyermeke' című idilleljátszásával a férfit magához csalogassa. A ringyó az a nő, aki szükségét érzi annak, hogy minden férfinak tetsék, s mert abszolút anyák nincsenek, minden nőben legalább a nyomát megtaláljuk ennek a tetszésvágynak, amely a világ egyetlen férfijáról sem mond le.” (Weininger i.m.253.o) Durvábban fogalmazva: az anyának a koitusz eszköz a célhoz, a ringyónak a koitusz maga a cél. (uo.265.o.) Weininger célja azonban ezzel a fejezettel nem az anya apoteózisa volt: éppen ellenkezőleg: számára az anya csak a fantáziátlan férfiak szemében létezik szentként, csak a moralitás emeli piedesztálra, míg a hetéra az izgalmat, a kalandot jelenti a számára. Az anya a földi életet érzi magáénak és ezzel Weininger -talanul tudataltalanul –átlép Schopenhauer nemi szerelemlről szóló tanainak földjére. A világ minden kárhózata, minden gyötrelmes akarati megnyilvánulása vet fenyegető árnyat a szabad akarat kiteljesedésére ebben a mondatban: „Anyának érzem, Ádám, ó, magam. „

Weiningerrel kapcsolatban még két dolgot szeretnék megemlíteni, ami a témához szorosan hozzátartozik, ugyanakkor a XIX. század végi Bécs szellemi-politikai világában is nagy hangsúlyt kapott: az emancipáció és a homoszexualitás kérdéséről.

Az emancipáció a századvég egyik legjelentősebb politikai kérdése volt. Amint fentebb már

megemlítettem, szinte mindenki hozzá akart szólni politikai, ideológiai, filozófiai, pszichológiai orvosi és természettudományos területen, így nyilván Weininger is hozzátette a nagy általános felzúduláshoz a maga gondolatait. Weininger idioplazma tanából egyenesen következik, hogy az emancipáció a férfias nők sajátja, akik magukat a férfival egy szintre akarják emelni. Ebből viszont Weininger azt szűri le, hogy a maszkulin nőket kivéve a nőknek egyáltalán nincs is igénye az egyenjogúságra. Mivel azonban a nőknek eredeti hajlama van az utánzásra, „olyanok is tanulni, írni stb. kezdenek, akiknek ez eredetileg sohasem volt a vágyuk; mert úgy látszik, hogy valóban sok nő van, aki valamely belső szükség érzésétől hajtva keresi az emancipációt, ezekről amazokra megy át a műveltségre való törekvés, s így a női stúdium divattá lesz s a nőknek maguk közt való nevetséges agitációja végül mindezzel elhiteti valódiságát annak, ami a jó háziasszonynál gyakran csak tüntetési eszköz a férj ellen...” (Weininger i.m.86.o) Láthatóan Weininger teljesen félreérti az emancipációt, mint politikai mozgalom és mint felvilágosult eszme lényegét, mert nem tud kiszabadulni saját gondolatrendszer korlátai közül. Az emancipáció igazi lényege a Gironde liberális eszméi között keresendő, akik a rousseau-i filozófia általános akaratával szemben a sérthetetlen, jogilag független liberális lényeként él(het)ték életüket, tekintet nélkül nemre, korra, származásra.

A másik kérdés a homoszexualitás: mind a két szerzőnk a filozófiájukat koherenssé tevő bátya mögé bújt: Schopenhauer azért elnéző az antik homoszexualitással, mivel szerinte a szexuális élet célja a faj fennmaradása. Ennél fogva az idősebb férfi és a fiatal fiú szerelme helyeslendő, mert a korosabb fél már amúgy sem lenne képes a fajt gyengülő nemzőképességével erős utódokkal ellátni. Weininger ezzel szemben a saját elmélete szerint a férfi homoszexualitást azzal magyarázta, hogy a nemileg nőiesebb férfinak szüksége van egy férfiasabb társra, pl. egy 46%-osnak egy 54%-osra. Megjegyzem, hogy anemi meghatározottságon nem lehet változtatni, ezért a pedagógia is, amely azzal próbálkozik, hogy az első nemi jelleg szerint fiúnak született gyereket fiúnak nevelje, okvetlenül kudarcra van ítélve a pubertáskor eljöttkor. Weininger szerint a fiziognómika lehetne alkalmas a homoszexualitás felismerésének igazi módszertani kidolgozására, ám erre művében már nem vállalkozik. Számára a homoszexualitás, amely oly divatosá vált a századfordulón, mindössze tény, jelenség.

A fentebbi eszme-futtatásból is látszik, hogy a két gondolkodó véleménye meglehetősen közel állt egymáshoz, annak ellenére, hogy Schopenhauer egy filozófiailag konstruált immanens rendszert hozott létre, míg Weininger a természettudományos alapokkal bizonyított fiziológiai-pszichológiai konstrukció felé hajlott. Ennek az oka azonban abban keresendő, hogy a korban a neokantiánus iskola úgyszólván megkerülhetetlennek számított. Tudjuk –és a Nem és jellemből is kiderül – hogy Weininger jól ismerte a schopenhaueri filozófiát, (hisz gyakran hivatkozik rá), azonban a saját nagy vállalkozásához, a filozófiai pszichológia kialakításához már nem volt szüksége rá, ezért Schopenhauer Weininger művében mindig csak influence maradt. Vajon milyen pszichológiai viták folytak volna a XX. század első évtizedeiben Freud, Swoboda és Weininger között, ha utóbbi szíven nem lövi magát 1903-ban? Mint annyi hiába feltett kérdésre, erre sem kapunk választ, de szerintem pezsgőbb lett volna az élet a bécsi kávéházakban.

